

تأثیر آموزه‌های مهدوی بر شکل‌گیری و تقویت شناخت و بینش نسل جوان

زینب بازیار^۱

چکیده

عنوان پژوهش «تأثیر آموزه‌های مهدوی بر شکل‌گیری و تقویت شناخت و بینش نسل جوان» است. مسئله اصلی آن، مواجهه جوانان امروز با چالش‌های هویتی، اخلاقی و روانی و نیاز به چارچوبی جامع برای هدایت فکری و رفتاری است. آموزه‌های مهدوی با ظرفیت‌های اخلاقی، اجتماعی، معنوی و روان‌شناختی می‌توانند پاسخی علمی و کاربردی به این نیاز باشند. اهمیت پژوهش در این است که نشان دهد مهدویت صرفاً آموزه‌ای اعتقادی و مربوط به آینده نیست، بلکه الگویی زنده و پویا برای زندگی امروز به شمار می‌رود. روش گردآوری داده‌ها در این تحقیق کتابخانه‌ای و مبتنی بر منابع قرآنی، روایی و پژوهش‌های معاصر است و تحلیل داده‌ها به شیوه توصیفی - تحلیلی انجام گرفته است. یافته‌ها بیانگر آن است که آموزه‌های مهدوی در بعد اخلاقی موجب تقویت عدالت‌خواهی، صداقت و خودسازی می‌شوند؛ در بعد اجتماعی، همبستگی، مسئولیت‌پذیری و عدالت‌جویی را ارتقا می‌بخشند؛ در بعد معنوی، امید به آینده و ارتباط با خداوند را تقویت می‌کنند. در نهایت، نتیجه پژوهش آن است که بهره‌گیری عالمانه از آموزه‌های مهدوی می‌تواند نقشی اساسی در شکل‌گیری و تقویت شناخت و بینش نسل جوان ایفا کند.

واژگان کلیدی: آموزه‌های مهدوی، شناخت و بینش نسل جوان، عدالت‌خواهی، مسئولیت‌پذیری اجتماعی، خودسازی اخلاقی و معنوی، امید و آرامش روانی، تاب‌آوری.

مقدمه

اندیشه مهدویت به عنوان یکی از اصول بنیادین اعتقادی در مکتب شیعه امامیه، همواره نقشی کلیدی در هدایت فکری، دینی و اجتماعی مسلمانان ایفا کرده است. این آموزه با تکیه بر مفاهیمی همچون عدالت جهانی، امید به آینده‌ای روشن، رهایی از ظلم و جهل، و مسئولیت‌پذیری در دوران غیبت، ظرفیت بالایی در پاسخ‌گویی به

۱. طلبه سطح ۳.

نیازهای معرفتی و تربیتی انسان معاصر دارد. در این میان، نسل جوان به عنوان قشر پویا و اثرگذار جامعه، بیش از دیگران نیازمند پشتوانه‌ای اعتقادی و معرفتی است تا بتواند در مواجهه با بحران‌های هویتی، اخلاقی و فکری، مسیر تعالی و رشد خود را بازیابد. امروزه با گسترش جریان‌های فکری متنوع و تغییرات سریع فرهنگی و اجتماعی، ارزش‌های دینی و معنوی در معرض تهدید جدی قرار گرفته است. از این رو، بازخوانی آموزه‌های مهدوی و بهره‌گیری از ظرفیت‌های معرفتی و تربیتی آن، ضرورتی انکارناپذیر برای هدایت فکری و معنوی نسل جوان به شمار می‌رود. این آموزه‌ها نه تنها در تقویت شناخت و بینش دینی، بلکه در ارتقای روحیه عدالت‌خواهی، امیدواری، خودآگاهی و مسئولیت‌پذیری اجتماعی جوانان نیز نقش‌آفرین‌اند.

پژوهش حاضر بر آن است تا با تبیین مفاهیم کلیدی و تحلیل ظرفیت‌های معرفتی و ارزشی آموزه‌های مهدوی، سازوکارهای تأثیر این تعالیم در شکل‌دهی و تقویت شناخت و بینش نسل جوان را بررسی نماید. هدف آن است که با بهره‌گیری از منابع قرآنی، روایی و تحلیل‌های تربیتی، نشان داده شود آموزه‌های مهدوی می‌توانند راهکاری کارآمد برای پیشگیری از بحران‌های هویتی و معنوی جوانان و نیز زمینه‌ساز نهادینه‌سازی ارزش‌های اخلاقی و دینی در بستر جامعه باشند.

آموزه‌های مهدوی از دیرباز مورد توجه محققان در حوزه‌های مختلف دینی، تربیتی و اجتماعی بوده است. در بسیاری از پژوهش‌ها، بر اهمیت انتظار و نقش آن در امیدبخشی، مسئولیت‌پذیری و تعالی اخلاقی انسان تأکید شده است. از جمله آثار مهم در این زمینه می‌توان به کتاب «بررسی تأثیر آموزه‌های مهدوی در احیای فرهنگ و جامعه اسلامی» (شاهین مالکی‌راد و محمد گنج‌خانی، ۱۳۹۷) اشاره کرد که به بررسی جایگاه اندیشه مهدویت در ادیان، نقش آن در تکوین تمدن اسلامی و موانع تحقق کامل تأثیرات آن پرداخته است. همچنین کتاب «خانواده و تربیت مهدوی» (مرتضی آقاهرانی و محمدباقر حیدری کاشانی) با رویکردی کاربردی، به تبیین راهکارهای عملی تربیت نسل منتظر و ارائه الگوهای رفتاری در خانواده پرداخته است.

در حوزه پایان‌نامه‌ها، اثر طاهره شهرایی (۱۳۹۳) با عنوان «بررسی جایگاه آموزه مهدویت در سبک زندگی اسلامی و دلالت‌های آن در تعلیم و تربیت» به ارتباط میان دکتترین مهدویت و سبک زندگی پرداخته است. در حوزه مقالات نیز، مجتبی گودرزی (۱۳۸۶) در مقاله «بررسی رابطه آموزه‌های مهدویت و تعلیم و تربیت اسلامی» به میزان اثرگذاری مهدویت بر تعلیم و تربیت پرداخته و زکیه محمد و نفیسه ایران‌پور (۱۳۹۸) در

مقاله «شیوه‌های تربیت جوانان مهدی‌باور» راهکارهای تربیتی عملی برای زمینه‌سازی ظهور و تربیت جوانان مهدی‌باور ارائه کرده‌اند. با این حال، اغلب پژوهش‌های پیشین به‌طور کلی به آموزه‌های مهدوی پرداخته و کمتر به تحلیل ساختاریافته تأثیر آن‌ها بر تربیت شناختی (نظری) و رفتاری (عملی) نسل جوان توجه داشته‌اند. پژوهش حاضر با تمرکز بر نیازها و چالش‌های خاص نسل امروز، این دو جنبه را به‌طور جداگانه بررسی می‌کند و علاوه بر تأثیر فردی، به پیامدهای اجتماعی و سبک زندگی جوانان نیز می‌پردازد؛ از این رو تصویری جامع‌تر از ظرفیت‌های تربیتی آموزه‌های مهدوی ارائه می‌دهد.

مفهوم شناسی

پیش از ورود به تحلیل محتوایی و بررسی میدانی تأثیر آموزه‌های مهدوی بر تربیت و آموزش نسل جوان، ضروری است مفاهیم کلیدی و بنیادین این پژوهش به‌صورت دقیق و روشن تبیین شوند.

۱. آموزه‌های مهدوی

آموزه‌های مهدوی مجموعه‌ای از مفاهیم، معارف و تعالیم دینی‌اند که حول محور امامت و مهدویت، به‌ویژه در ارتباط با شخصیت و نقش امام مهدی عجل‌الله تعالی فرجه‌الشریف، در منابع اسلامی به‌ویژه قرآن و روایات اهل‌بیت علیهم‌السلام تبیین شده‌اند. این آموزه‌ها یکی از مهم‌ترین بخش‌های نظام معرفتی شیعه را شکل می‌دهند و دربردارنده ابعاد گوناگونی همچون ضرورت وجود امام، غیبت و ظهور، وظایف شیعیان در دوران غیبت، ویژگی‌های حکومت مهدوی، اهداف قیام جهانی، و آثار فردی و اجتماعی انتظار هستند.^۱

در منظومه معرفتی شیعه، وجود حجت الهی در هر زمان، امری ضروری و مستمر دانسته می‌شود که بدون آن، زمین از حجت خالی نخواهد ماند.^۲ آموزه‌های مهدوی نیز از همین اصل نشأت گرفته و مبتنی بر اعتقاد به استمرار امامت در قالب وجود امامی زنده ولی غایب تا زمان ظهور نهایی هستند. از این منظر، مهدویت نه صرفاً یک پیش‌گویی تاریخی، بلکه یک اصل بنیادین در هستی‌شناسی، انسان‌شناسی و جامعه‌شناسی اسلامی است که با آموزه‌هایی چون عدالت جهانی، پایان ظلم، حاکمیت حق، آمادگی برای ظهور و اصلاح فرد و جامعه گره

۱. علیرضا امامی‌میبیدی، آموزه‌های مهدویت در آثار علامه طباطبائی رحمه‌الله‌علیه، ص ۱۶۸.

۲. محمدین یعقوب کلینی، الکافی، ج ۱، ص ۱۷۹.

خورده است.^۱ قرآن کریم نیز با آیات متعدد به صورت غیرمستقیم، زمینه‌های اعتقادی مهدویت را تقویت کرده است. به عنوان نمونه، آیه « وَتُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا فِي الْأَرْضِ؛ وَخَوَّسْتُمُوهُمْ بِرِجَالِهِمْ فِي الْأَرْضِ »^۲ که نوبت پیروزی مستضعفان بر مستکبران را می‌دهد، از جمله مستندات قرآنی مرتبط با باور مهدوی تلقی می‌شود.^۳

۲. مفهوم تربیت

تربیت از بنیادی‌ترین مقولات در حوزه علوم انسانی و اسلامی به‌شمار می‌روند که نقش تعیین‌کننده‌ای در شکل‌گیری شخصیت و هویت انسان دارند. «تربیت» در لغت از ریشه «رَبَوَ» به معنای رشد دادن، بالا بردن و پرورش دادن است.^۴ در اصطلاح، تربیت به فرآیندی اطلاق می‌شود که در آن، استعدادهای درونی انسان با هدایت، نظارت و تعامل با محیط رشد می‌یابد و به فعلیت می‌رسد.^۵ در نگرش اسلامی، تربیت صرفاً به ابعاد ذهنی و رفتاری انسان محدود نمی‌شود، بلکه شامل تربیت عقلی، روحی، اخلاقی و معنوی نیز می‌گردد و غایت آن قرب الهی است.^۶ از این رو، تربیت در اسلام ناظر به ساختن انسانی متوازن در تمام ابعاد وجودی، در چارچوب تعالیم الهی است.

۳. آموزش نسل جوان

«آموزش» به معنای انتقال آگاهانه دانش، مهارت و ارزش‌ها از یک منبع (معلم، کتاب، محیط) به فراگیر است. در نظام تعلیم و تربیت اسلامی، آموزش هم‌افزای تربیت بوده و ابزار تحقق اهداف تربیتی محسوب می‌شود. به عبارت دیگر، آموزش در خدمت تربیت قرار دارد؛ چنان‌که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمودند: « إِنَّمَا بُعِثْتُ

۱. مرتضی مطهری، قیام و انقلاب مهدی از دیدگاه فلسفه تاریخ، ص ۵۹.

۲. قصص، آیه ۵.

۳. محمدحسین طباطبائی، ترجمه المیزان، ترجمه محمد باقر موسوی، ج ۱۶، ص ۷۹.

۴. محمدبن مکرّم بن منظور، لسان العرب، ذیل ماده «ربو»

۵. علی شریعتمداری، روان‌شناسی رشد، ص ۲۷.

۶. علی اکبر حسینی، تعلیم و تربیت اسلامی: مبانی، منابع و اصول، ص ۱۵۳.

مُعَلِّمًا؛ من معلم برانگیخته شدم.^۱» تعلیم در مکتب اسلام هم ناظر به آگاهی بخشی نسبت به حقایق هستی است و هم مقدمه‌ای برای رشد اخلاقی و سلوک الهی انسان به‌شمار می‌آید.

«نسل جوان» عموماً به قشر نوجوان و جوان جامعه اطلاق می‌شود که در مرحله‌ی گذار از کودکی به بزرگسالی قرار دارند و از نظر روان‌شناختی، اجتماعی و فرهنگی در حال تثبیت هویت خویش‌اند.^۲ از منظر قرآن و روایات، جوانی دوره‌ای حساس، پُر ظرفیت و سرنوشت‌ساز در زندگی انسان است. چنان‌که حضرت علی علیه‌السلام می‌فرماید: «إِنَّمَا قَلْبُ الْحَدَثِ كَالْأَرْضِ الْخَالِيَةِ مَا أَلْقِيَ فِيهَا مِنْ شَيْءٍ قَبْلَهُ؛ دل نوجوان همچون زمین خالی است که هر چه در آن افکنده شود می‌پذیرد.»^۳ این سخن حکیمانه نشان‌دهنده آمادگی ذهنی و روانی جوانان برای پذیرش تربیت و تعلیم صحیح است.

الف. تأثیر آموزه‌های مهدوی بر شکل‌گیری و تقویت شناخت و بینش اخلاقی

اخلاق به‌عنوان رکن اساسی شخصیت انسان و مبنای تعامل سالم با خدا، خود و جامعه، جایگاه ویژه‌ای در آموزه‌های اسلامی دارد. در این میان، تعالیم مهدوی با محوریت عدالت جهانی و ظهور انسان کامل، ظرفیت مهمی در هدایت اخلاقی انسان به‌ویژه نسل جوان دارند. این آموزه‌ها با تأکید بر عدالت، صداقت، امانت‌داری و خودسازی، زمینه‌ساز تقویت فضائل اخلاقی و مسئولیت‌پذیری فردی می‌شوند. باور به ظهور حضرت ولی عصر (عجل‌الله‌تعالی‌فرجه) و انتظار فعالانه برای تحقق دولت کریمه ایشان، علاوه بر اصلاح جامعه، به اصلاح نفس و رشد اخلاقی نیز منجر می‌گردد. در همین راستا، انتظار فرج در روایات از برترین اعمال شمرده شده و آثار تربیتی ژرفی دارد. جوانی که در پرتو این آموزه‌ها پرورش می‌یابد، عدالت‌خواه، صادق، امانت‌دار و در مسیر خودسازی اخلاقی خواهد بود.^۴ در این بخش، سه محور اساسی بررسی می‌شود: نقش آموزه‌های مهدوی در تقویت عدالت‌خواهی، تأثیر انتظار بر صداقت و امانت‌داری، و سازوکارهای تربیتی این آموزه‌ها در خودسازی

۱. علی بن حسام‌الدین متقی، کنز العمال فی سنن الأقوال و الأفعال، ح ۲۸۸۷۳.

۲. علی شریعت‌مداری، روان‌شناسی رشد، ص ۹۱.

۳. نهج البلاغه، نامه ۳۱.

۴. امیر خواص، فلسفه اخلاق با تکیه بر مباحث تربیتی، ص ۸۶.

[نیک] برای پرهیزگاران است.^۱ و «وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ؛ خداوند به کسانی از شما که ایمان آورده و اعمال صالح انجام دهند وعده داده که آنان را در زمین خلافت دهد، همان‌گونه که پیشینیان را خلافت بخشید.»^۲ ایمان عمیق‌تری پیدا می‌کند. این ایمان، ارتباط معنوی با خداوند را نه صرفاً در بعد عبادی، بلکه در تمامی ابعاد زندگی فردی و اجتماعی جاری می‌سازد.

شناخت اهداف قیام مهدوی، انسان را به این درک می‌رساند که عدالت جهانی و رفع ظلم تنها با اذن الهی و اراده او ممکن است. این حقیقت، روح عبودیت و توکل را در جوان تقویت کرده و او را از غرور فردی و تکیه صرف به قدرت انسانی باز می‌دارد. از این منظر، جوان منتظر می‌آموزد که هر حرکت اصلاحی، اگر در راستای خواست و سنت‌های الهی نباشد، به ثمر نخواهد رسید. این شناخت، او را به سمت اخلاص در نیت، پاکی در عمل، و هماهنگی با معیارهای دینی سوق می‌دهد.^۳ آگاهی از این حقیقت که ظهور و پیروزی نهایی امام مهدی عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف نتیجه مشیت و برنامه‌ریزی حکیمانه خداوند است، نگاه جوان را از اقدامات شتاب‌زده و مقطعی به تلاش‌های پایدار، صبورانه و همراه با دعا و تقوا تغییر می‌دهد. چنین باوری، امید او را از وابستگی به شرایط ناپایدار سیاسی یا اقتصادی رها کرده و به منبعی نامحدود یعنی قدرت الهی متصل می‌سازد.^۴

براین اساس، آموزه‌های مهدوی با یادآوری وعده‌های قطعی الهی، معرفی انتظار به عنوان عبادتی برتر، و ترویج فرهنگ دعا و توسل، سبب می‌شوند نسل جوان پیوندی عمیق‌تر و آگاهانه‌تر با خداوند برقرار کند. این ارتباط معنوی، نه تنها پشتوانه‌ای برای پایداری در برابر مشکلات است، بلکه موتور محرک فعالیت‌های اصلاح‌گرانه و امیدبخش در عصر غیبت به شمار می‌آید.

۱. اعراف، آیه ۱۲۸.

۲. نور، آیه ۵۵.

۳. لطف‌الله صافی گلپایگانی، منتخب الاثر فی الامام الثانی عشر علیه‌السلام، ص ۴۷۴.

۴. همان، ص ۴۷۶.

۳. خودسازی معنوی و رشد باطنی

از نگاه آموزه‌های مهدوی، «انتظار» صرفاً چشم به راه بودن نیست، بلکه آمادگی دائمی برای همراهی با امام و ایفای نقش در تحقق اهداف الهی است. این آمادگی، پیش از هر چیز، نیازمند پالایش درونی و تهذیب نفس است. روایات، منتظر واقعی را کسی می‌دانند که «ورع» پیشه کند و به «محاسبه نفس» بپردازد؛ یعنی پیش از آن‌که اعمال او سنجیده شود، خود به ارزیابی آن بپردازد.^۱

ادعیه‌ای چون «دعای عهد» با یادآوری بیعت روزانه با امام، فرد را در حالت بیداری معنوی نگاه می‌دارند و مانع فراموشی هدف می‌شوند. همچنین، مفاهیم مطرح در «زیارت آل یس» و «دعای ندبه» با ایجاد ارتباط قلبی عمیق با امام عصر عجل‌الله‌تعالی فرجه‌الشریف، انگیزه‌ای مضاعف برای پرهیز از گناه و التزام به ارزش‌های الهی فراهم می‌آورند. این سیر خودسازی، به‌مرور، ایمان فرد را از سطح اعتقاد ذهنی به مرتبه‌ای عملی و جاری در رفتار ارتقا می‌دهد. بدین‌سان، منتظر مهدوی، نه تنها شخصیتی متعهد و اخلاقی پیدا می‌کند، بلکه ظرفیت روحی و فکری لازم برای حضور فعال در جامعه‌ای عادلانه را نیز به دست می‌آورد. این همان حلقه اتصال خودسازی فردی با ساخت تمدن مهدوی است.^۲

این جهت‌گیری معنوی، سبب می‌شود که حتی کوچک‌ترین رفتارها؛ از گفتار روزمره تا تصمیم‌های سرنوشت‌ساز، بر محور رضایت الهی و همسویی با آرمان‌های مهدوی سنجیده شود. در نتیجه، شخصیت فرد نه تنها از لغزش‌های اخلاقی در امان می‌ماند، بلکه به الگویی الهام‌بخش برای اطرافیان تبدیل می‌شود و محیط پیرامونش را نیز به سوی پاکی، همدلی و مسئولیت‌پذیری سوق می‌دهد. چنین روندی، خودسازی معنوی را از یک تلاش فردی به حرکتی اجتماعی ارتقا می‌دهد که زمینه‌ساز شکل‌گیری جامعه‌ای مهدوی و آماده برای ظهور خواهد بود.^۳

۱. حسین بن محمدتقی نوری، النجم الثاقب، ص ۷۷۳.

۲. سیدمحمد بنی هاشمی، سلوک منتظران، ص ۱۴۵.

۳. عبدالرحیم ابادری، جوانان در خدمت مهدی (عج)، ص ۸۰.

نتیجه گیری

با تأمل در آموزه‌های مهدوی و تحلیل لایه‌های معرفتی و تربیتی آن، می‌توان دریافت که مهدویت، صرفاً یک آموزه اعتقادی در انتظار آینده‌ای آرمانی نیست، بلکه نظامی فعال و پویا برای شکل‌دهی به شخصیت جامع انسان، به‌ویژه جوانان، در زمان حال است. این آموزه با تلفیق ابعاد اخلاقی، اجتماعی و معنوی، چارچوبی همه‌جانبه برای تربیت نسل مؤمن، مسئول، و هدفمند فراهم می‌سازد.

در بعد اخلاقی، آموزه‌های مهدوی موجب تقویت فضائلی همچون عدالت‌خواهی، صداقت، امانت‌داری و خودسازی می‌شوند. باور به ظهور منجی عادل، در دل جوان امید به تحقق نهایی عدالت می‌آفریند و او را به تمرین فضائل فردی و پرهیز از ظلم و فساد سوق می‌دهد. انتظار حقیقی، نه انفعال، بلکه حرکت در مسیر تزکیه اخلاقی و مسئولیت‌پذیری در برابر ارزش‌ها را در پی دارد.

در بعد اجتماعی، تعالیم مهدوی با تأکید بر مشارکت در زمینه‌سازی ظهور، جوانان را به احساس مسئولیت اجتماعی، همبستگی با جامعه، و تلاش برای تحقق عدالت و صلاح عمومی فرامی‌خواند. جامعه منتظر، جامعه‌ای زنده، آگاه، و فعال است که در آن افراد، خود را در قبال سرنوشت جمعی مسئول می‌دانند و برای اصلاح آن می‌کوشند.

در بعد معنوی نیز، مهدویت با ارائه تصویری روشن از آینده‌ای امیدبخش و متعالی، نقش پررنگی در تقویت ارتباط قلبی با خداوند و رشد درونی انسان دارد. انتظار فرج، حالتی روحانی است که انسان را با دعا، نیایش، و احساس حضور امام در زندگی روزمره، به سلوکی باطنی و ارتباطی معنوی سوق می‌دهد؛ سلوکی که به رشد باطنی، آرامش درونی، و امید فعالانه منتهی می‌شود.

در مجموع، آموزه‌های مهدوی ظرفیت آن را دارند که به‌عنوان یک الگوی تربیتی فراگیر، در تقویت ابعاد شخصیت نسل جوان مؤثر واقع شوند. به همین جهت، بهره‌گیری عالمانه و نظام‌مند از این تعالیم، می‌تواند راهکاری مؤثر در مقابله با بحران هویت، اضطراب، ناامیدی و بی‌هدف‌بودن در میان نسل جوان معاصر باشد.

فهرست منابع

✓ قرآن کریم؛ ترجمه استاد فولادوند

✓ کتب فارسی

۱. امامی میبدی، علیرضا، آموزه‌های مهدویت در آثار علامه طباطبایی رحمه‌الله‌علیه، قم: توحید قم، ۱۳۹۳ ش.
۲. بنی هاشمی، سیدمحمد، سلوک منتظران، تهران: مرکز فرهنگی انتشاراتی منیر، ۱۳۸۲ ش.
۳. حسینی، علی‌اکبر، تعلیم و تربیت اسلامی: مبانی، منابع و اصول، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۱۳۷۹ ش.
۴. حیدری نیک، مجید، نگاهی دوباره به انتظار، تهران: بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود، ۱۳۸۱ ش.
۵. خواص، امیر، فلسفه اخلاق با تکیه بر مباحث تربیتی، قم: دفتر نشر معارف، ۱۳۸۶ ش.
۶. ربانی خوراسگانی، محمدصادق، بررسی کارکردهای اجتماعی انتظار حضرت مهدی در ایران معاصر، قم: انتشارات موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی، ۱۳۸۸ ش.
۷. شریعتمداری، علی، روان‌شناسی رشد، تهران: اطلاعات، ۱۳۸۶ ش.
۸. طباطبایی، محمدحسین، ترجمه المیزان، ترجمه محمد باقر موسوی، قم: جامعه مدرسین، ۱۴۱۷ ق.
۹. عبدی‌پور، حسن، تاثیرهای اجتماعی اعتقاد به مهدویت از دیدگاه جامعه‌شناسی، تهران: انتظار، ۱۳۸۱ ش.
۱۰. علی نوری، علیرضا، امامت حضرت مهدی در اعتقاد ما، تهران: اداره آموزش‌های عقیدتی سیاسی، ۱۳۷۹ ش.
۱۱. محمدی ری شهری، محمد، دانش نامه امام مهدی، قم: موسسه فرهنگی دارالحدیث، ۱۳۹۳ ش.
۱۲. مطهری، مرتضی، قیام و انقلاب مهدی از دیدگاه فلسفه تاریخ، تهران: صدرا، ۱۳۸۷ ش.
۱۳. مکارم شیرازی، ناصر، حکومت جهانی امام مهدی، قم: نسل جوان، ۱۳۸۶ ش.
۱۴. نوری، حسین بن محمدتقی، النجم الثاقب، قم: مسجد مقدس جمکران، ۱۳۸۳ ش.
۱۵. هاشمی شهیدی، اسدالله، ظهور حضرت مهدی، قم: مسجد مقدس جمکران، ۱۳۸۷ ش.

✓ کتب عربی

۱۶. ابن بابویه، محمد بن علی، الأمالی، تهران: کتابچی، ۱۳۷۶ ش.
۱۷. ابن بابویه، محمد بن علی، عیون أخبار الرضا(علیه السلام)، تهران: دار الکتب الإسلامية، ۱۴۱۴ ق.
۱۸. ابن بابویه، محمد بن علی، کمال الدین، تهران: دار الکتب الإسلامية، ۱۳۹۵ ق.
۱۹. ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، بیروت: دار الفکر، ۱۴۱۴ ق.

۲۰. حر عاملی، محمد بن حسن، إثبات الهداء، بیروت: مؤسسة الأعلمی للمطبوعات، ۱۴۲۵ق.
۲۱. صافی گلپایگانی، لطف‌الله، منتخب‌الآثر فی‌الامام‌الثانی عشر علیه‌السلام، قم: موسسه السیده المعصومه سلام‌الله‌علیها، ۱۴۱۹ق.
۲۲. طبرسی، علی بن حسن، مشکاة الأنوار، نجف اشرف: دارصعب، ۱۳۸۵ق.
۲۳. فتال نیشابوری، محمد بن احمد، روضه الواعظین، قم: الشریف الرضی، ۱۳۷۵ش.
۲۴. کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، تهران: دار الکتب الإسلامیه، ۱۴۰۷ق.
۲۵. متقی، علی بن حسام‌الدین، کنز العمال فی سنن الأقوال و الأفعال، بیروت: دار الکتب العلمیه، ۱۴۱۹ق.
۲۶. مجلسی، محمدباقر، بحارالانوار، تهران: دار الکتب الإسلامیه، ۱۴۱۴ق.
۲۷. مفید، محمد بن محمد، الإختصاص، قم: گنکره شیخ مفید، ۱۴۱۳ق.
۲۸. نعمانی، محمد بن ابراهیم، الغیبه النعمانی، تهران: نشر صدوق، ۱۲۹۷ق.

✓ مقالات و پایان نامه‌ها

- ✓ اباذری، عبدالرحیم، جوانان در خدمت مهدی (عج)، فرهنگ کوثر، شماره ۷۴، ۱۳۸۷.
- ✓ شرفی، محمدرضا، مقدمه ای بر آثار تربیتی و روانشناختی انتظار، فصل نامه مشرق موعود، شماره ۳۸، ۱۳۸۲.
- ✓ قلیچ خانی، زهرا، نقش آثار ر وحی و ر وانی اعتقاد به مهدویت در اصلاح رفتارهای فردی، نشریه پژوهش های مهدوی، شماره ۴۵، ۱۴۰۲.
- ✓ کارگر، رحیم، دولت اخلاقی و دکتین مهدویت، ویژه نامه دکتین مهدویت، شماره ۱، ۱۳۸۴.
- ✓ ملکی راد، محمود، کارکرد مهدویت در اصلاح و تغییر رفتارهای فردی و اجتماعی، فصل نامه مشرق موعود، شماره ۲، ۱۳۹۷.